

VÝZKUM ZA ÚČELEM VYTVOŘENÍ VZDĚLÁVACÍHO STANDARDU PRO PROFESNĚ ZAMĚŘENOU VÝUKU NĚMECKÉHO JAZYKA NA VYSOKÝCH ŠKOLÁCH S EKONOMICKOU PROFILACÍ

Tomislav Potocký

Vysoká škola finanční a správní, o.p.s., Fakulta humanitních studií,
Estonská 500, 101 00 Praha 10, Česká republika
e-mail: potockyt@seznam.cz

Abstrakt

V příspěvku je představen disertační výzkum, jehož záměrem bylo na základě analýzy potřeb určit cíle a vzdělávací obsah standardu profesně zaměřené vysokoškolské výuky německého jazyka na ekonomických fakultách podnikohospodářské profilace. S tímto záměrem souvisely následující cíle: 1) vymezit spektrum komunikativních činností v rámci základních řečových dovedností, 2) stanovit požadované komponenty komunikativní jazykové kompetence, 3) vymezit okruhy odborných a komunikačních témat pro jazykovou výuku. Finálním cílem bylo začlenění identifikovaných složek vzdělávacího obsahu do mezinárodního standardizačního rámce na základě jejich kvalitativní komparace s příslušnými deskriptory evropských a domácích standardů a kurikulí. K dosažení stanovených cílů bylo realizováno dotazníkové šetření mezi třemi skupinami respondentů – studentů, učitelů německého jazyka a potenciálních zaměstnavatelů, jehož vyhodnocení je součástí předkládaného příspěvku.

Úvod

V kontextu aktuálních cílů a úkolů jazykového vzdělávání na vysokých školách nefilologického typu, vycházejících z proměny socioekonomických podmínek moderních evropských společností, se ukazuje zřetelný trend k vzájemné souměřitelnosti a harmonizaci výstupů jazykové výuky, který vyžaduje inovativní přístupy při koncipování příslušných standardů a kurikulí. Uvedený trend jde ruku v ruce se snahou o uplatnění jednotných kritérií v oblasti sledovatelných výstupů učení, jež by byly kompatibilní s kvalifikačními předpoklady postupně sjednocovanými napříč celoevropským vzdělávacím prostorem [4].

Vzhledem k výrazné heterogenitě kurzů vysokoškolského jazykového vzdělávání vystupuje do popředí opodstatněnost lingvodidakticky fundovaných standardizačních rámců jazykové výuky uzpůsobených pro různé kategorie studentů v závislosti na jejich konkrétní studijně oborové příslušnosti, vstupní jazykové výkonnosti a očekávaných potřebách budoucí profesní praxe.

Vlastním výzkumným záměrem prezentovaného empirického výzkumu bylo na základě analýzy potřeb určit cíle a vzdělávací obsah standardu profesně zaměřené vysokoškolské výuky německého jazyka na ekonomických fakultách podnikohospodářské profilace.

1 Design výzkumného šetření

Výzkumné šetření bylo založeno na kvantitativním metodologickém přístupu a mělo do značné míry deskriptivní charakter. Z toho důvodu proto nebyly stanoveny výzkumné hypotézy. Vlastní šetření bylo provedeno mezi tři sta padesáti studenty a dvaceti učiteli němčiny ze šesti českých ekonomických fakult¹ a třiceti potenciálními zaměstnavateli

¹ Jednalo se o VŠE v Praze, Ekonomickou fakultu ZČU v Plzni, Fakultu managementu a ekonomiky UTB ve Zlíně, Ekonomicko-správní fakultu MU v Brně, Ekonomicko-správní fakultu UP v Pardubicích a o Ekonomickou fakultu VŠB TU v Ostravě.

prostřednictvím elektronických dotazníků uzpůsobených zvlášť pro každou skupinu respondentů. Při koncipování výzkumného záměru bylo přihlédnuto k metodologickým postupům, které s odvoláním na práce českých odborníků na pedagogický výzkum uplatnila L. Neuwirthová [2].

1.1 Cíle výzkumu

Cíle výzkumného šetření byly následující:

- 1) stanovit požadované komunikativní (receptivní, produktivní a interakční) činnosti (tj. cíl 1) a strategie (tj. dílčí cíl 1.1) ve vzdělávacím obsahu budoucího standardu a identifikovat obtíže, se kterými se studenti s úrovní B1 [5] mohou potýkat při učení se profesnímu německému jazyku (tj. dílčí cíl 1.2),
- 2) určit požadované komponenty lingvistické kompetence, které by měly součástí vzdělávacího obsahu jazykového standardu (tj. cíl 2) a identifikovat žádané znalosti a dovednosti z oblasti sociolingvistické, pragmatické a strategické kompetence (tj. dílčí cíl 2.1),
- 3) vymezit spektrum odborných témat z oblasti podnikové ekonomiky a firemní komunikace, které by mělo být zařazeno do vzdělávacího obsahu standardu (tj. cíl 3) a určit vhodnou míru odbornosti textů používaných v rámci profesně zaměřené jazykové výuky (tj. dílčí cíl 3.3).

1.2 Geneze výzkumného vzorku

Základní soubor tvořily tři charakteristické skupiny osob, které splňovaly níže uvedená základní kritéria záměrného kvalifikovaného výběru:

- 1) pregraduální studenti bakalářských studijních oborů podnikové ekonomiky učící se profesní němčinu na vybraných českých ekonomických fakultách,
- 2) učitelé němčiny na týchž fakultách, zapojení do výuky v kurzech profesně zaměřené němčiny určených pro frekventanty s úrovní B1 [5],
- 3) potenciální zaměstnavatelé z řad firemních subjektů sdružených v Česko-německé obchodní a průmyslové komoře (ČNOPK), tj. prokazatelně aktivních v česko-německých hospodářských vztazích.

Základní soubor studentů zahrnoval cca 850 studujících z devíti univerzit, kteří byli v ZS 2012 zapsáni do odpovídajícího jazykového předmětu. Na základě záměrného (a zároveň) dostupného výběru došlo k jeho zúžení na výběrový soubor čítající 693 studentů, složený z šesti podsouborů podle příslušnosti k jednotlivým fakultám.

Základní soubor pedagogů zahrnoval celkem 42 učitelů německého jazyka působící na pracovištích jazykové přípravy devíti českých univerzit. Na základě záměrného (a zároveň dostupného) výběru bylo do výběrového souboru nakonec zařazeno celkem 34 učitelů.

Základní soubor potenciálních zaměstnavatelů tvořilo cca 600 společností zapsaných v rejstříku ČNOPK. Výběrový soubor 60 potenciálních zaměstnavatelů byl konstituován na základě záměrného kvalifikovaného výběru, který zohledňoval sektorovou, velikostní a teritoriální rozrůzněnost členských subjektů ČNOPK.

Na základě elektronické evidence počtu vyplněných elektronických dotazníků po ukončení sběru dat (na konci prosince 2012) vykrytalizoval výsledný výzkumný vzorek pro výzkumné šetření zahrnující celkem 400 osob (tj. 350 pregraduálních studentů, 20 učitelů německého jazyka a 30 potenciálních zaměstnavatelů).

Tab. 1: Geneze výzkumného vzorku

Skupina	Základní soubor	Výběrový soubor	Výzkumný vzorek	Návratnost dotazníků v %
Studenti	cca 850	693	350	50
Učitelé	42	34	20	59
Zaměstnavatelé	cca 600	60	30	50

Zdroj: [3, s. 111]

1.3 Výzkumné nástroje

K výzkumu materie v rámci empirického šetření I bylo využito strukturovaných dotazníků, jejichž cílovými adresáty byli studenti, učitelé němčiny a potenciální zaměstnavatelé.

Všechny dotazníky obsahovaly:

- A. odlišné položky podle požadovaných cílů výzkumného šetření u jednotlivých skupin respondentů,
- B. identické položky pro všechny skupiny respondentů, které se týkaly výběru a zjištění pořadí jazykových dovedností v rámci samostatného ústního projevu, ústní interakce, čtení s porozuměním, písemného vyjadřování a poslechu s porozuměním.

Dotazníky pro všechny tři skupiny respondentů byly vytvořeny v elektronickém prostředí SURVIO společnosti Survio, s.r.o., v němž bylo možno realizovat sběr dat on-line způsobem. Důležitou funkcionalitu představovala možnost přímého transportu údajů do PC za účelem dalšího statistického zpracování údajů v programu EXCEL a jejich následného vyhodnocení.

Návratnost dotazníků navozuje otázku reprezentativnosti, tj. požadavku, podle něhož by mělo poměrné zastoupení důležitých podskupin ve výběru „kopírovat“ jejich poměrné zastoupení v celé „populaci“ základního souboru, na něž jsou promítána výzkumná zjištění a doporučení. Jak je patrné z Tabulky 1, nejproblematictější skupinu představují v tomto ohledu potenciální zaměstnavatelé. Jelikož však tato skupina v rámci empirického šetření plnila pouze podpůrnou referenční roli, nebylo nutno z nižší míry reprezentativnosti jejího výzkumného vzorku vyvozovat zásadní závěry.

Údaje od jednotlivých skupin respondentů zanesené v Tabulkách četností byly nejdříve zpracovány zvlášť pro příslušnou skupinu s cílem stanovit četnost jednotlivých odpovědí v rámci každé skupiny respondentů. Takto získané dílčí četnosti odpovědí poskytly podklad pro výpočet průměrné četnosti celého výzkumného vzorku, ve kterém každá ze tří kategorií respondentů byla zahrnuta s váhou 33,3 %. Na základě této průměrné četnosti odpovědí bylo stanoveno průměrné pořadí odpovědí na danou otázku ve zkoumaném vzorku, čímž byl eliminován faktor odlišného počtu respondentů v jednotlivých skupinách tvořících výzkumný vzorek.

2 Nástin problematiky výzkumného šetření

Jak je výzkumně šetřená problematika provázána s cíli šetření, ukazuje Tabulka 2.

Tab. 2: Rozvržení zkoumané materie

Cíle a dílčí cíle dotazníkového šetření	Skupiny respondentů	Č. dotazu v tabulkách četností	Zkoumaná materie
1. Určit komunikativní (receptivní, produktivní a interakční) činnosti a strategie v profesně zaměřeném standardu pro výuku německého jazyka.	Studenti	1	Jednotlivé (makro)dovednosti
	Učitelé jazyka	3	Samostatný ústní projev
	Zaměstnavatelé	4	Ústní interakce
		6	Čtení s porozuměním
		7	Písemné vyjadřování
		8	Poslech s porozuměním
1.1 Určit strategie (komunikativní jazykové, metakognitivní) k podpoře řečových dovedností.	Učitelé jazyka	27	Komunikativní strategie
		28	Strategie spojené se čtením
		29	Strategie spojené s psaním
		30	Strategie spojené s poslechem
1.2 Zjistit a analyzovat obtíže vnímané studenty při učení se profesně zaměřenému cizímu (německému) jazyku.	Studenti	11	Jazykové dovednosti
		12	Nepřímé učební strategie
		13	Čtení s porozuměním
		14	Písemné vyjadřování
		15	Poslech s porozuměním
2. Stanovit složky lingvistické kompetence, které by měli studenti ovládat, chtějí-li úspěšně realizovat stanovené profesně zaměřené komunikativní jazykové činnosti.	Učitelé jazyka	16	Gramatická kompetence
		17	Lexikální a sémantická kompetence
		18	Lexikální kompetence
		19	Lexikální kompetence Fonologická kompetence
		20	kompetence
		21	Ortografická kompetence
2.1 Určit požadované složky sociolingvistické a pragmatické kompetence.	Studenti	2	Sociolingvistická (sociokulturní) kompetence
	Učitelé jazyka		
	Zaměstnavatelé		
	Učitelé jazyka	22, 23	Sociolingvistická kompetence
		24	Pragmatická kompetence
		25, 26	Funkční kompetence
3. Vymežit spektrum tematických okruhů podnikové ekonomiky a komunikace pro profesně zaměřenou výuku německého jazyka	Studenti		
	Učitelé jazyka	9, 10	Oblasti užívání jazyka
	Zaměstnavatelé		
3.1 Identifikovat vhodnou míru odbornosti textů používaných ve výuce profesně zaměřeného jazyka podnikové sféry	Studenti		
	Učitelé jazyka	5	Vertikální a horizontální členění jazyka
	Zaměstnavatelé		
	Učitelé jazyka	31	

Zdroj: [3, s. 115]

3 Shrnutí výsledků

Komunikativní (receptivní, produktivní a interaktivní) dovednosti tvoří jádro komunikativní jazykové kompetence mluvčích a podle autorů SERRJ se projevují v širokém spektru komunikativních činností [5, s. 58].

Důležitost jednotlivých dovedností, resp. komunikativních činností byla stanovena na základě statistického vyhodnocení pěti otázek položeným v prakticky identickém znění všem třem

skupinám respondentů. Trojdimenzionální pohled na tutéž problematiku z pozice studentů, vyučujících němčiny a potencionálních zaměstnavatelů tak podpořil validitu tohoto šetření.

Bylo přitom vycházeno z integrovaného pojetí řečových dovedností, které je založeno na odůvodněném předpokladu, že pro rozvíjení komunikativní jazykové kompetence mají vyšší potenciál takové výukové situace (příležitosti k učení), v nichž se uplatňuje vícero řečových dovedností současně.

Nejvyšší průměrnou míru relevance připisují všechny tři skupiny respondentů orálním jazykovým dovednostem – samostatnému ústnímu projevu a ústní interakci. Následuje poslech a čtení s porozuměním a psaní. Z komunikativních činností kladou respondenti největší důraz na prezentaci (ať již vlastní osoby či produktu, firmy, činnosti či odborného tématu), na činnosti, vztahující se k ústní interakci, jako je vyjadřování souhlasu a nesouhlasu, a na neformální společenskou konverzaci.

Mezi preferované činnosti z oblasti písemného projevu patří podle zprůměrovaných údajů psaní životopisu, obchodní korespondence a krátká firemní sdělení. Polovina respondentů považuje překlad za užitečnou formu písemného projevu.

Studující a učitelé připisují největší význam porozumění interakci mezi mluvčími, které považují (oproti zaměstnavatelům) z vlastní zkušenosti za zvláště důležité.

Všichni dotázaní podporují nácvik porozumění slyšenému, a to jak poslech pro porozumění jádra věci, tak i poslech pro zachycení specifických informací.

Největší slabinu spatřují studující v omezené slovní zásobě a nedostatečné znalosti gramatiky. Zde působí největší potíže zejména užívání a určování členu a rodu podstatných jmen, nominální morfologie, trpného rodu, slovesné reky, vybraných druhů vedlejších vět, infinitivních vazeb. Fonologickým a pravopisným jevům je věnována malá pozornost.

Úkolem pracovišť jazykové přípravy je nejen průběžně vyhodnocovat potřeby, cíle a možnosti studentů v procesu jejich vysokoškolského jazykového vzdělávání, ale v rámci výše uvedených kompetencí rovněž určit spektrum znalostí a dovedností, jež mohou přispět k facilitaci osvojování cizího (zde německého) jazyka pro profesní účely.

Pro účely šetření spojeného s jazykovou komunikativní kompetencí byly odděleny složky lingvistické kompetence (srov. cíl 2) od složek sociolingvistické a pragmatické kompetence (srov. dílčí cíl 2.1). Zvolená hierarchie vyplývá z faktu, že náležité osvojení lingválních prostředků z mluvnického, lexikálního, fonetického a ortografického plánu cílového jazyka představuje základní a nezbytnou podmínku zdárné realizace komunikativních činností ze strany mluvčích.

Z oblasti komunikativních kompetencí se jeví jako žádoucí zprostředkování řečových zdvořilostních obrátů a kulturních hodnot, postojů aj. cílové země (sociologická kompetence), znalost rozdílů mezi stylovými vrstvami jazyka (funkční kompetence) a volba vhodných výrazových prostředků pro daný záměr sdělení (pragmatická kompetence).

Co se týče odborných témat, ukazují zprůměrované hodnoty na preferenci témat z oblasti marketinku, obchodní činnosti a firemní komunikace, přičemž je za nejdůležitější považována realizace zakázky.

V odborné literatuře se často liší názory na výběr a adaptovatelnost textů. K tomuto problému se vyjadřují respondenti upřednostňováním prakticko-odborné sféry jazyka v oblasti podnikové ekonomiky, a to textů adaptovaných (zjednodušených a zkrácených), které odpovídají jazykové úrovni studujících. Za nejdůležitější kategorii textů se považuje obchodní korespondence, kterou je pro zaměstnavatele především korespondence e-mailová.

Závěr

Důležitým evaluačním měřítkem práce vysokoškolského pedagoga se v současné době stává tzv. akontabilita (tj. prokazatelnost, resp. schopnost i povinnost předkládat účty za efektivitu a kvalitu vlastní činnosti), jež se v případě vyučujících cizích jazyků projevuje v nutnosti důsledně vycházet při plánování výuky z analýzy potřeb jejích recipientů a zároveň zabezpečit srovnatelnost výstupů jazykového vzdělávání.

Jeden z hlavních záměrů představeného výzkumu v tomto ohledu spočíval v podpoře adresného zacílení jazykové výuky na požadavky zaměstnavatelské sféry. Příspěvek ke snaze vybavit budoucí firemní pracovníky jazykovou komunikativní kompetencí na odpovídající úrovni plně zapadá do kontextu pre-interakčních opatření, jimiž lze podle teorie jazykového managementu (nastíněné v teoretickém oddílu) předcházet jazykově podmíněným problémům v podnicích s mezinárodní působností.

Literatura

- [1] BENÍŠKOVÁ-SCHULZE, B.: Innovation des Rahmencurriculums für studienbegleitenden Deutschunterricht an Hochschulen und Universitäten. In *Cizí jazyk pro účely studia a profese v podmínkách EU*. Ústí nad Labem: UJEP v Ústí n. L., 2006, s. 11-15. ISBN 80-7044-818-0.
- [2] NEUWIRTHOVÁ, L.: *Standard cizojazyčného vzdělávání na vysoké škole technického zaměření*. Brno: CERM, 2009. 186 s. ISBN 978-80-7204-612-6.
- [3] Potocký, T.: *Vzdělávací standard pro profesně zaměřenou výuku německého jazyka na vysokých školách s ekonomickou profilací*. Praha, Disertační práce (PhD.). Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta. Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání, 2013-09-15.
- [4] REICHOVÁ, H. et al.: Jazykové kompetence v odborném a akademickém cizím jazyce – aplikace SERR (projekt COMPACT). In *Kvalita jazykového vzdelávania na univerzitách v Európe III*. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm, 2010, s. 191–195. ISBN 978-80-225-2993-8.
- [5] *Společný evropský referenční rámec pro jazyky: Jak je vyučujeme a jak je v jazycích hodnotíme*. Transl. IVANOVÁ, J.: Olomouc: UP, 2002, 267 s. ISBN 80-244-0404-4.

RESEARCH FOR THE PURPOSE OF STANDARDIZATION OF GERMAN LANGUAGE EDUCATION FOR PROFESSIONAL PURPOSES AT ECONOMICAL UNIVERSITIES

In this paper we present the dissertation survey. Based on an analysis of needs, the research objective was to determine the educational goals and content of professionally focused tertiary German language teaching in faculties specializing in business administration. To achieve this goal, a questionnaire survey was carried out among three groups of respondents – students, German language teachers, and potential employers. The final objective was to incorporate the identified educational content components into the international standards' frame based on their qualitative comparison with relevant descriptors of both the European and local standards and curricula. This paper summarizes and discusses the survey results.

UNTERSUCHUNG ZUR STANDARDISIERUNG DES DEUTSCHUNTERRICHTS FÜR BERUFLICHE ZWECKE AN WIRTSCHAFTLICH AUSGERICHTETEN HOCHSCHULEN

Dieser Beitrag stellt eine Untersuchung vor, die im Rahmen einer Dissertation durchgeführt wurde. Auf der Grundlage einer Bedarfsanalyse sollte diese Untersuchung die Ziele und den Ausbildungsinhalt des Standards des beruflich ausgerichteten Deutschunterrichts an Hochschulen mit ökonomischer, d. h. insbesondere mit betriebswirtschaftlicher Ausrichtung bestimmen. Mit diesem Vorhaben sind folgende Einzelziele verbunden: 1) Definition des Spektrums der kommunikativen Aktivitäten im Rahmen grundlegender Sprechfertigkeiten, 2) Festlegung der erforderlichen Komponenten der kommunikativen Sprachkompetenz, 3) Definition fachlicher und kommunikativer Themenfelder für den Sprachunterricht. Das finale Ziel bestand in der Eingliederung identifizierter Komponenten des Ausbildungsinhalts in den internationalen Standardrahmen auf Grundlage von deren qualitativen Vergleich mit den zugehörigen Deskriptoren der europäischen und heimischen Standards und Curricula. Zur Erlangung der festgesetzten Ziele wurde eine Fragenbogenuntersuchung innerhalb dreier Gruppen durchgeführt: Studenten, Dozenten für deutsche Sprache und potenzielle Arbeitgeber. Die Auswertung dieser Untersuchung ist Bestandteil dieses Beitrags.

BADANIA PROWADZONE W CELU STWORZENIA STANDARDU KSZTAŁCENIA W ZAKRESIE NAUCZANIA SPECJALISTYCZNEGO JĘZYKA NIEMIECKIEGO NA UCZELNIACH WYŻSZYCH O PROFILU EKONOMICZNYM

W artykule zaprezentowano przeprowadzone badania dysertacyjne, których celem było określenie celów i zakresu standardu nauczania specjalistycznego języka niemieckiego na wydziałach ekonomii i zarządzania przedsiębiorstwem w oparciu o przeprowadzoną analizę potrzeb. Z tym przedsięwzięciem związane były poniższe cele: 1) określenie spektrum czynności komunikacyjnych w ramach podstawowych umiejętności posługiwania się językiem, 2) określenie wymaganych elementów kompetencji językowych, 3) określenie obszarów tematów merytorycznych i komunikacyjnych służących do nauki języka. Celem końcowym było ujęcie zidentyfikowanych elementów kształcenia w międzynarodowych ramach standaryzacyjnych w oparciu o ich jakościowe porównanie z właściwymi elementami kluczowymi europejskich i rodzimych standardów oraz programów nauczania. W celu osiągnięcia określonych celów przeprowadzono badania ankietowe wśród trzech grup respondentów – studentów, nauczycieli języka niemieckiego i potencjalnych pracodawców, których wyniki stanowią element niniejszego artykułu.